

Δημήτριος Νικολάου

Αρχειονόμος - Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας

Νικόλαος Παπαγιαννάκος

Αρχιτέκτων Ε.Μ.Π., DEA Αρχαιολογίας, DEA Γεωγραφίας

Παρουσία και ανάπτυξη του οικισμού και της κτηματικής περιφέρειας του Μαρκοπούλου

I. Δημήτριος Νικολάου.

Η ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ του οικισμού και των κατοίκων του Μαρκοπούλου από τον 18ο αιώνα μέχρι τον 19ο αιώνα συναντά αντικειμενικές δυσκολίες. Οι βασικοί λόγοι των δυσκολιών επικεντρώνονται στην εύρεση πηγών που μπορούν να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα. Συγκεκριμένα για την άντληση συμπερασμάτων χρησιμοποιήθηκαν οι παρακάτω πηγές οι οποίες είναι χρήσιμο να αναφερθούν για την αποφυγή παρανοήσεων.

Αρχεία: Με τη συνθήκη του Λονδίνου το 1831 το ελληνικό δημόσιο παραχώρησε το αρχείο της οθωμανικής διοίκησης στην Τουρκία, το οποίο φυλάσσεται μέχρι σήμερα στα κρατικά αρχεία στην Κωνσταντινούπολη και στην Άγκυρα. Η πολιτική των κρατικών τουρκικών αρχείων είναι η μη δυνατότητα πρόσβασης σε έλληνες υπηκόους στο συγκεκριμένο αρχείο.

Σαν αποτέλεσμα η πρόσβαση σε δημόσια αρχεία είναι μάλλον αδύνατη, αφού δεν υπάρχουν, ενώ έμμεσες πληροφορίες μπορούν να αντληθούν από αρχεία των αρχών του 19ου αιώνα. Τα οθωμανικά έγγραφα που δημοσιεύονται είναι αποσπασματικά και τα ιδιωτικά αφορούν την ιστορία οικογενειών ή πολύ συγκεκριμένων υποθέσεων.

Δευτερογενείς πηγές. Τον 19ο αιώνα δημοσιεύτηκαν μονογραφίες από αθηναίους ιστοριογράφους οι οποίες αναφέρονται στην ιστορία της Αθήνας την περίοδο της τουρκοκρατίας. Τα Μεσόγεια είναι συνυφασμένα με την ιστορία της Αθήνας αφού διοικητικά, θρησκευτικά και οικονομικά εξαρτώνται άμεσα από αυτήν. Οι αναφορές που υπάρχουν στα πονήματα αυτά για το Μαρκόπουλο φανερώνουν

την προσπάθεια δημιουργίας υστεροφημίας των πλούσιων αθηναϊκών οικογενειών και των μοναστηριών.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα οι πρώτοι μορφωμένοι Μεσογείτες συγγράφουν ιστορικά πονήματα για τα χωριά τους. Ουσιαστικά πρόκειται για καταγραφή προφορικών παραδόσεων συνδυαζόμενες με τις ελάχιστες πηγές που έχουν. Οι εργασίες αυτές προσπαθούν να συνδέσουν τους νεότερους κατοίκους με τους αρχαίους Έλληνες στα πλαίσια της λογικής της εποχής. Παράλληλα προσπαθούν να αποφύγουν τη σύνδεσή τους με τους Αρβανίτες, αφού όλοι πιστεύουν ότι το χωριό τους δεν έχει αρβανίτες. Επιπλέον στο Μαρκόπουλο γίνεται προσπάθεια μέσω των βιβλίων αυτών να διασφαλιστεί η φήμη του Δημοσθένη Σωτηρίου και του Συνεταιρισμού ΜΑΡΚΟ παραποιώντας πολλές φορές γεγονότα.

Προφορικές παραδόσεις. Οι προφορικές παραδόσεις είτε καταγεγραμμένες σε μονογραφίες είτε όχι δίνουν αρκετές πληροφορίες. Με την πάροδο του χρόνου οι πληροφορίες αυτές αλλοιώνονται, παραποιούνται, ξεχνιούνται και μεταφέρουν την οπτική του ιστορικού υποκειμένου. Η προσεκτική καταγραφή και ανάγνωσή τους σε συνδυασμό με καταγεγραμμένα ιστορικά γεγονότα εξασφαλίζουν την εγκυρότητα.

Παρατηρήσεις στο χώρο. Η παρατήρηση των ιδιοκτησιών — τόσο στον κάμπο όσο και στον οικισμό των κτισμάτων —, οι επιγραφές και οι κτητορικές επιγραφές εκκλησιών αποτελούν αδιάφευστα μαρτύρια. Η εξέτασή τους σε συνδυασμό με τις παραπάνω πληροφορίες δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την έκδοση ασφαλών συμπερασμάτων.

Παρουσία του Μαρκοπούλου πριν από τον 18ο αιώνα

Τα τελευταία χρόνια έχουν έρθει στο φως φορολογικά έγγραφα του 16ου αιώνα με καταλόγους των χωριών της Αττικής και αριθμό εσπιών ανά χωριό από τα αρχεία της Κωνσταντινούπολης και της Άγκυρας. Μάλιστα ο ολλανδός ιστορικός M. Kiel¹ δημοσίευσε έγγραφα από το οθωμανικό αρχείο σε παλαιοοθωμανική γραφή για το σαντζάκι του Ευρίπου. Επίσης βρέθηκαν φορολογικά κατάστιχα στην Κεντρική Βιβλιοθήκη της Σόφιας. Στο παλαιότερο από αυτά, του 1506, αναφέρονται 36 χωριά στον καζά των Αθηνών εκ των οποίων τα 29 είναι αρβανίτικα και επτά ελληνικά. Σε αυτά αναφέρεται ως χωριό το Μαρκόπουλο με 23 οικογένειες και επώνυμα που δε διασώζονται ως σήμερα. Επιπλέον στο κατάστιχο της Σόφιας αναφέρεται και ο οικισμός Ντάγλας, νότια του Μαρκοπούλου. Οι αναφορές αυτές μας παρέχουν την πληροφορία ότι τα ονόματα των δύο οικισμών υπάρχουν με

1. Σταμάτης Μεθενίτης, *Το Μαρκόπουλο των Μεσογείων*, Εκδόσεις Ν. Λυμπέρη, Μαρκόπουλο 2007.

το ίδιο όνομα τον 16ο αιώνα χωρίς να είμαστε βέβαιοι για την ακριβή θέση των οικισμών αλλά τουλάχιστον εντός της κτηματικής περιφέρειας του Δήμου, όπως σώζεται σήμερα πιθανώς με κάποιες μικρές διαφορές στα σημερινά βορειοδυτικά και νότια σύνορα.

Δημιουργία Οικισμού

Είναι γνωστή η εγκατάλειψη της Αθήνας μετά τα γεγονότα που συνέβησαν με τον Μοροζίνι στα τέλη του 17ου αιώνα. Η Αθήνα εγκαταλείφθηκε από τους κατοίκους της οι οποίοι μετανάστευσαν στα πελοποννησιακά παράλια και στα Επάνησα. Δεν δίνονται πληροφορίες αν τους ακολούθησαν και οι χωρικοί, ενώ οι περιηγητές αναφέρουν ότι στην ύπαιθρο Αττική συναντάς εξαθλιωμένους χωρικούς περιφερόμενους και φοβισμένους από τις επιδρομές των πειρατών. Στις αρχές του 18ου αιώνα οι Αθηναίοι επιστρέφουν και ξαναχτίζουν την πόλη. Την ίδια περίοδο στον χώρο που είναι ο σημερινός οικισμός ανεγείρονται τα πρώτα κτίσματα² και αιογραφείται ο Ναός της Αγίας Παρασκευής³. Ο συνδυασμός των δύο παραπάνω με τα γενεαλογικά δέντρα των παλαιότερων οικογενειών του Μαρκοπούλου οδηγούν στο συμπέρασμα ότι την περίοδο εκείνη δημιουργείται ο σημερινός οικισμός στη θέση που είναι σήμερα με πληθυσμό που οι απόγονοί τους ζουν σήμερα στον ίδιο χώρο.

Η παράδοση αναφέρει ότι πέντε ήταν οι πρώτες οικογένειες που δημιούργησαν τον οικισμό και εγκαταστάθηκαν αρχικά στη θέση Τζόρτζανι, ανατολικά της σημερινής οδού Ι. Πρίφτη μέχρι τον σημερινό Ναό του Αγίου Νικολάου. Το μέρος όπως έλεγαν δεν τους σήκωνε λόγω της υγρασίας και για αυτό μεταφέρθηκαν ανατολικά. Μάλιστα ρώτησαν κάποιους κτίστες για το τι έπρεπε να κάνουν και τους συμβούλευσαν να κτίσουν στα τέσσερα σημεία εκκλησίες αφιερωμένες στην Παναγία. Για αυτό τον λόγο έκτισαν νότια τον Ναό της Κοίμησης στη θέση Κουτάλα και δυτικά το Ναό της Αγίας Ζώνης στο Τζόρτζανι, σημερινό Νεκροταφείο. Ανατολικά υπήρχε ο Ναός των Εισοδίων στη Μερέντα και βόρεια ο Ναός της Γέννησης στο Βαραμπά. Πράγματι έλεγαν ότι μετά από αυτό, το χωριό δεν είχε ξανά προβλήματα με επιδημίες.

Η παράδοση αναφέρει ότι χωριό υπήρχε επίσης στη Μερέντα κοντά στο Ναό της Παναγίας, ενώ κοντά σε αυτό σώζεται κτίσμα που έχει μείνει γνωστό ως λουτρό των Τούρκων. Αναφέρουν ότι το χωριό καταστράφηκε από πειρατές και μάλιστα σώζεται το σχετικό τρίστιχο: *Nde Pretore prenn i ore, Nde Zashtani I zashtanoshne*

2. Αικατερίνη Δημητσάνου Κρεμέζη, *Το καμαρόσπιτο της Ατικής*.

3. 1720, κτητορική επιγραφή Ιερού Ναού Αγίας Παρασκευής στο Μαρκόπουλο.

edhe nde Varesi i Kalln'e⁴. Μετά την καταστροφή όσοι από αυτούς σώθηκαν ενώθηκαν με τους υπόλοιπους. Δεν σώζεται ποιες οικογένειες είναι από τη Μερέντα αλλά έλεγαν ότι αυτοί είναι παλαιότεροι από τις 5 πρώτες οικογένειες και αποτέλεσαν και αυτοί τον πρώτο πυρήνα του χωριού⁵.

Η επιλογή του οικισμού δεν είναι τυχαία. Ο οικισμός είναι στην άκρη της κτηματικής περιφέρειας και μη ορατός από τη θάλασσα⁶. Επιπλέον εντός του οικισμού υπάρχει πόσιμο νερό και είναι κτισμένο σε λόφο μακριά από έλη ή λιμνάζοντα νερά για την αποφυγή της ελονοσίας.

Ο οικισμός στην Αθήνα⁷ δημιουργήθηκε με τη συνένωση γειτονιών ή οικιστικών πυρήνων. Αυτοί αναπτύσσονταν γύρω από ένα πηγάδι για την άντληση πόσιμου ύδατος προστατευμένο από τα βλέμματα των περαστικών. Ο οικιστικός πυρήνας γεινιάζει με το δημόσιο δρόμο με τους εξωτερικούς μαντρότοιχους των σπιτιών και στο σημείο συνένωσης των ιδιοκτησιών βρίσκεται στο πηγάδι. Στο Μαρκόπουλο σώζονται ως ονόματα πλέον τα πηγάδια και στη θέση τους έχουν δημιουργηθεί μικρές πλατείες. Γύρω από το πηγάδι υπάρχουν ιδιοκτησίες οικογενειών οι οποίες με την πάροδο του χρόνου έχουν μοιραστεί στους απογόνους. Οι οικογένειες αυτές δεν έχουν συγγένεια μεταξύ τους αλλά κοινή καταγωγή, επάγγελμα ή κοινό τρόπο πρόσκλησης για εποίκηση. Συγκεκριμένα :

- Πούσι Πλατώμα: Οικογένειες αγροτικές με αρχική κτηνοτροφική δραστηριότητα. Οι ιδιοκτησίες τους επαναλαμβάνονται σε τετράγωνα 4 στρεμμάτων. Το μόνο ενιαίο είναι αυτό της οικογένειας Παναγιώτου με τα παλαιότερα κτίσματα όπου μάλλον είναι και η πρώτη που εγκαταστάθηκε στην περιοχή.
- Πούσι Μίρι ή Πέτρανι. Οικογένειες που ιδιοκτησίες τους έδωσαν οι μοναχές της Αγίας Παρασκευής όπως αναφέρουν. Η εγκατάστασή τους είναι σταδιακή και πραγματοποιείται σε όλο τον 18ο αιώνα.
- Πούσι Πετούραβι. Οικογένειες με μεγάλα και ενιαία οικόπεδα με αγροτοκτηνοτροφική δραστηριότητα.
- Πηγάδι κοντά στο παλιό τελωνείο της Μονής Πεντέλης. Οικογένειες που η παράδοσή τους αναφέρει επαφές με τη Μονή. Από τη γειτονιά αυτή προήλθαν αποκλειστικά οι ιερείς του χωριού σε όλο τον 18ο αιώνα,
- Πηγάδι του Ντάγλα. Βρίσκεται στον οικισμό του Ντάγλα και βρέθηκαν οι οικογένειες Ηλία και Νιρίτζα και μετά Δρίτσα. Οι οικογένειες αυτές απέκτησαν συγγενικούς δεσμούς μεταξύ τους, καλλιεργούσαν γη μόνο στο τσιφλίκι του

4. Στο Πρετόρε τους πρόλαβαν, στο Ζάστανι τους περικύκλωσαν και στο Βάρεσι τους έθαψαν.

5. Αντίστοιχη παράδοση υπάρχει και στο Κορωπί για το χωριό στο Φιλιάτι.

6. Από τη θάλασσα, από όπου έρχονταν πειρατές, χωρίζεται από δύο λοφοσειρές. Η πρώτη είναι στο Λιγόρι και στο Μάλι Βένι και η δεύτερη στο Μπαλί, Αγία Τριάδα, Κόντρα.

7. Δ. Καμπούρογλου, *Ιστορία των Αθηναίων*.

Ντάγλα, ενώ η παράδοσή τους αναφέρει ιδιαίτερες σχέσεις με τον τούρκο ιδιοκτήτη.

- Πηγάδι της πλατείας. Οι ιδιοκτησίες είναι εκατέρωθεν της οδού Σουνίου ανατολικά μέχρι την οδό Δ. Σωτηρίου. Οικογένειες με γεωργική δραστηριότητα.

Με την πάροδο του χρόνου και τη διανομή των ιδιοκτησιών ο οικισμός αποκτά ενιαία μορφή και σταδιακά εγκαθίστανται και άλλες στις άκρες των οικοπέδων με ίδια ιδιοκτησία.

Συμπερασματικά:

Δημιουργία του οικισμού αρχές 18ου αιώνα με πυρήνα 5 οικογενειών⁸.

Κοινές παραδόσεις για όλα τα μεσογείτικα χωριά.

Εγκατάσταση σε συγκεκριμένο χώρο κατόπιν υπόδειξης.

Σύνδεση της δημιουργίας του χωριού με μεταφυσικές ιδιότητες.

Αθηναϊκή Κοινότητα

Η πορεία των Μεσογείων στο χρόνο δεν μπορεί να ερευνηθεί χωρίς τη μελέτη της ιστορίας της Αθήνας. Ουσιαστικά το κέντρο αποφάσεων ήταν η πόλη της Αθήνας και η ύπαιθρος Αττική αποτελούσε μεγάλες ιδιοκτησίες γης όπως τα φέουδα που ανήκαν σε διάφορες οικογένειες ή ιδρύματα ανάλογα με την εποχή⁹. Στα κτήματα αυτά υπήρχαν οικισμοί που έμεναν οι καλλιεργητές γης οι οποίοι καλλιεργούσαν τη γη και έτρεφαν κοπάδια σε συμφωνία με τον ιδιοκτήτη.

Την περίοδο που δημιουργήθηκε ο οικισμός του Μαρκοπούλου, αρχές 18ου αιώνα, η Αθήνα ουσιαστικά ξαναδημιουργείται με την επανεγκατάσταση των εξόριστων Αθηναίων. Ο πληθυσμός είναι αγροτικός με αστικές δραστηριότητες κυρίως την επεξεργασία και εξαγωγή των προϊόντων που παρήγαγαν. Οι ιδιοκτησίες γύρω από τον οικισμό της Αθήνας ανήκαν σε μουσουλμάνους και χριστιανούς Αθηναίους, αλλά και σε μοναστήρια κυρίως στις άκρες της κτηματικής περιφέρειας της πόλης¹⁰. Οι ιδιοκτησίες ήταν μικρές και διάσπαρτες με κύρια καλλιέργεια την ελιά αλλά και μικρές ιδιοκτησίες με αμπέλια και δημητριακά. Απομακρυνόμενες από την Αθήνα οι ιδιοκτησίες γίνονται μεγαλύτερες και ανήκουν είτε σε Τούρκους που μένουν στην Αθήνα, είτε σε μοναστήρια, είτε σε φιλανθρωπικά μουσουλμανικά ιδρύματα. Στα συμβόλαια περιγράφονται ως ζευγάρια γης πολλές φορές με μύλους, αποθήκες και διάφορα οικήματα για αγροτική χρήση. Η κύρια καλλιέργεια

8. Στο Κορωπί αναφέρουν 10, στην Παιανία 7 και στην Κερατέα 5.

9. Οι οικογένειες αυτές μπορεί να έμεναν στην Αθήνα αλλά και σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα.

10. Δημήτριος Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*.

είναι τα δημητριακά και σποραδικά ελαιόδενδρα και συκιές και λιβάδια για βοσκή. Επιπλέον αναφέρονται μικρά αμπελοτεμάχια ιδιοκτησίας χωρικών.

Στις αρχές του 18ου αιώνα φαίνεται ότι ιδιοκτησίες γης πωλούνται από χριστιανούς σε Τούρκους¹¹. Με την πάροδο του χρόνου η γη συγκεντρώνεται στην ιδιοκτησία των μοναστηριών, τα οποία αγοράζουν γη από χριστιανούς και μουσουλμάνους και δημιουργούνται τεράστια κτήματα. Το κύριο προϊόν είναι το λάδι το οποίο παράγεται στο λεκανοπέδιο της Αθήνας και φυτεύονται ελιές εκεί που υπήρχαν αμπέλια, βοσκές και αγροί σε όλη τη διάρκεια του 18ου αιώνα. Στα Μεσόγεια και στον Μαραθώνα μεταφέρεται η καλλιέργεια των δημητριακών και οι εκτάσεις για βοσκή, οι οποίες καλύπτουν τις οικιακές ανάγκες των Αθηναίων. Τα κυριότερα μοναστήρια της Αττικής που έχουν ιδιοκτησίες στην περιοχή του Μαρκοπούλου είναι τα εξής :

- Μονή Πεντέλης: Βρίσκεται στην Πεντέλη και διατηρούσε μεγάλες εκτάσεις στην περιοχή του Μαρκοπούλου. Είχε εκτάσεις κυρίως εκατέρωθεν της σημερινής λεωφόρου Μαραθώνα. Στο Μαρκόπουλο είχε τον Παλαιό και Νέο Βράωνα.
- Μονή Ασωμάτων Πετράκη: Μονή με πολλές ιδιοκτησίες στο Κορωπί και στην Κερατέα, ενώ στο Μαρκόπουλο φαίνεται ότι δεν είχε μετόχια.
- Μονή Αγίας Φιλοθέης: Μονή που διαλύθηκε στα τέλη του 17ου αιώνα με αναφορές για ιδιοκτησίες και στα Μεσόγεια.
- Μονή Αγίου Ιωάννη Κυνηγού: Στην περιουσία των διαλυμένων μονών είχε ιδιοκτησία ένα ζευγάρι γης στο Μαρκόπουλο, άγνωστο όμως σε ποιο σημείο.

Δημιουργία Κοινότητας

Οι πρώτες οικογένειες που εγκαταστάθηκαν στον οικισμό διατηρούν την παράδοση ότι κατάγονται από την Ανατολική Αργολίδα και την Ύδρα. Οι οικογένειες που εγκαταστάθηκαν στο βόρειο τμήμα του οικισμού αναφέρουν ως τόπο καταγωγής τη Σκόπελο και την Κωνσταντινούπολη. Στη διάρκεια του 18ου αιώνα εγκαθίστανται οικογένειες από τη Βόρεια Αττική. Επιπλέον αρκετοί αναφέρουν ως τόπο καταγωγής την Κέα, τη Σίφνο και άλλα νησιά των Κυκλάδων. Η σχέση όλων αυτών των περιοχών μεταξύ τους εκ πρώτης όψεως είναι ασύνδετη. Την περίοδο εκείνη αναπτύσσεται η ναυτιλία στις περιοχές της Ανατολικής Πελοποννήσου. Ένα από τα σημαντικότερα προϊόντα που εμπορεύονται είναι το λάδι και το σαπούνι που πωλείται τόσο στην Κωνσταντινούπολη όσο και στη Βενετία. Υδραίικα καράβια με Κρανιδιώτες ναυτικούς μεταφέρουν λάδι και σαπούνι με ενδιάμεσους σταθμούς στο Πόρτο Ράφτη, στην Κύμη, στη Σκόπελο και τελικό προορισμό την Κωνστα-

11. Δημήτριος Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*.

ντινούπολη. Τα καράβια αυτά μεταφέρουν και πληθυσμό στην έρημη Αττική σε συνεννόηση με Αθηναίους και δημιουργούνται οι οικισμοί.

Η αρχική δραστηριότητα είναι η κτηνοτροφία, αφού η περιοχική είχε δασωθεί εξαιτίας της εγκατάλειψης. Ως βοσκές χρησιμοποιούν περιοχές κοντά στις εστίες τους. Πλησίον των κεντρικών εστίων διατηρούν εκτάσεις για την καλλιέργεια φυτών για αυτοκατανάλωση και την οικόσιτη κτηνοτροφία. Οι εκτάσεις αυτές διατηρούνται ως σήμερα, ενώ χαρακτηρίζονται ως κρασίδα ή γρασίδα ή γρασιδότοποι. Οι εκτάσεις αυτές ονομάζονται *dheu I katoundit*¹² και σημάδια της έκτασης αυτής σώζονται ως σήμερα με ξερολιθιές. Με την πάροδο του χρόνου οι βοσκές μετατρέπονται σε καλλιεργήσιμες γαίες. Οι γαίες χωρίζονται σε μεγάλα τμήματα γης που έχουν ως όρια τις κορυφές λόφων και ακολουθούν τη φορά των όμβριων υδάτων και την ιδιοκτησία των κτημάτων. Κύρια καλλιέργεια είναι τα δημητριακά όπου ο καλλιεργητής νέμεται τα 2/3 της παραγωγής και το 1/3 ο ιδιοκτήτης γης. Για τη βοσκή των ζώων πληρώνουν ενοίκια που ονομάζονται λιβαδιάτικα. Αρχικά ιδιοκτήτες ζώων ήταν οι κάτοικοι και στη συνέχεια εμφανίζονται βοσκοί από τη Βόρεια Αττική.

Οι πέντε πρώτες οικογένειες γίνονται 21 μέχρι την Επανάσταση¹³. Κάθε οικογένεια ονομάζεται φάρα και μέλη της είναι μόνο οι άρρενες απόγονοι. Ο οικιστικός πυρήνας που δημιουργείται λέγεται μαχαλάς και αρχηγός της φάρας είναι ο γηραιότερος σε ηλικία. Η ανάγκη για την καλύτερη εκμετάλλευση της γης σε συνδυασμό με την κοινή γλώσσα, τα αρβανίτικα, και το κοινό θρήσκευμα τους οδηγεί στη δημιουργία μίας ιδιότυπης επιτροπής που την ονομάζουν *pliekeria*¹⁴. Δικαίωμα ψήφου έχει ο κάθε αρχηγός της φάρας και αρμοδιότητά της είναι οι χρήσεις γης, βοσκή ή καλλιέργεια, η διάνοιξη δρόμων, εξόρυξη πηγαδιών, αλλά και η προετοιμασία για την Επανάσταση. Λίγο πριν από την Επανάσταση συμμετέχει με αντιπροσώπους και στη δημογεροντία των Αθηνών ως εκπρόσωπος των χωρικών.

Συμπερασματικά:

- Έχουν κοινή γλώσσα, τα αρβανίτικα, και κοινό θρήσκευμα.
- Η αρχική δραστηριότητα ήταν η κτηνοτροφία και στη συνέχεια η γεωργία.
- Δημιουργούν την τοπική δημογεροντία που την ονομάζουν *pliekeria*.

Εξέλιξη του οικισμού στον 19ο Αιώνα

Με τη δημιουργία του ελληνικού κράτους και με την υπογραφή της συνθήκης του Λονδίνου το 1831 το Μαρκόπουλο αποτελεί ένα μικρό χωριό της Αττικής, περίπου 600 κατοίκων. Η σημαντική διαφοροποίηση είναι ότι τώρα βρίσκεται κοντά στην

12. Γ. Χατζησωτηρίου, *Η Ιστορία της Παιανίας*.

13. Νικόλαος Σωτηρίου, *Η Ιστορία ενός χωριού και ενός ανθρώπου*.

14. Από το αρβανίτικο *pliake* που σημαίνει γέρος.

Αθήνα, η οποία δεν είναι μια ασήμαντη πόλη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά η πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους και οι επιπτώσεις από αυτή την αλλαγή θα είναι άμεσες και καθοριστικές.

Η αθηναϊκή κοινότητα δεν έχει πλέον τη συνοχή που είχε πριν αφού άνθρωποι από διάφορα σημεία της Ελλάδας εγκαθίστανται εκεί. Οι παλιοί Αθηναίοι δεν ενδιαφέρονται να καλλιεργούν κτήματα ούτε και τους απασχολεί η σιτάρκεια από την περιοχή των Μεσογείων. Αυτόματα οι σχέσεις μεταξύ χωρικών και Αθηναίων ατονούν σταδιακά και οι χωρικοί δεν θεωρούν την Αθήνα ως κέντρο της περιοχής αλλά ως κέντρο του ελληνικού κράτους.

Η προσπάθεια της παλιάς αθηναϊκής κοινότητας να εισαχθεί στη νέα αστική τάξη τους οδηγεί σε υπερβολές. Επιδιώκουν να αποδείξουν ότι είναι απόγονοι βυζαντινών οικογενειών και παρουσιάζουν ότι είναι ιδιοκτήτες τιμαρίων σε όλη την ύπαιθρο Αττική. Για τον σκοπό αυτό αγοράζουν εκτάσεις από τους Τούρκους που φεύγουν παρακάμπτοντας τους χωρικούς.

Οι μονές της Αττικής από κέντρα αντίστασης απέναντι στους Τούρκους μετατρέπονται σε θρησκευτικά κέντρα με κληρονομιά την περιουσία που συγκέντρωσαν τα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Το 1831 παραμένουν στην Αττική και ειδικότερα στην περιοχή των Μεσογείων η Μονή Πεντέλης και η Μονή Ασωμάτων Πετράκη.

Η Μονή Πεντέλης με μεγάλες εκτάσεις στο Μαρκόπουλο, στην περιοχή της Βραυρώνας προσπαθεί να διατηρήσει τον έλεγχο και φοβάται την καταπάτηση των κτημάτων από τους καλλιεργητές. Στην προσπάθεια αποσύνδεσης της ιδιοκτησίας με τους καλλιεργητές ενοικιάζει το κτήμα Βράωνα σε νομάδες κτηνοτρόφους οι οποίοι ελέγχονται από τη Μονή. Αποτέλεσμα των ενεργειών αυτών είναι να μετατρέψουν το κτήμα σε βοσκότοπο με λίγες καλλιεργήσιμες εκτάσεις.

Μεταναστεύσεις 19ου Αιώνα

Με την απελευθέρωση οι νέοι ιδιοκτήτες μεγάλων τσιφλικιών δεν ενδιαφέρονται για τη σύσταση του πληθυσμού, αλλά επιδιώκουν την εκμετάλλευση των γαιών που έχουν αγοράσει. Πολλοί από αυτούς θέλουν να μετατρέψουν τα τσιφλίκια σε ευρωπαϊκά αγροκτήματα εισάγοντας καινοτόμες μεθόδους καλλιέργειας. Για τον λόγο αυτό επιζητούν εργατικά χέρια από την απελευθερωμένη Ελλάδα.

Σε αντίθεση με τον 18ο αιώνα οι μετανάστες δεν προέρχονται αποκλειστικά από την Ανατολική Αργολίδα, αλλά και από την Εύβοια, τις Κυκλάδες την υπόλοιπη Αττική και τη Θήβα. Οι νέοι κάτοικοι δεν είναι απαραίτητα Αρβανίτες και εργάζονται ως αγρεργάτες. Επιπλέον οι σχέσεις που δημιουργούνται κατά τη διάρκεια της Επανάστασης επιτρέπει σε παλιούς συναγωνιστές να εγκατασταθούν στην περιοχή είτε ως κολλήγοι είτε ως μέλη οικογενειών. Συσπειρώνονται και αυτοί στην κοινοτική επιτροπή που είχε δημιουργηθεί από την περίοδο της Τουρκοκρατίας

και επιδιώκουν τη διανομή και αγορά γης για αγροτικές δραστηριότητες. Βασικό γνώρισμά τους είναι η προέλευση από ορεινές άγονες κοινότητες. Χαρακτηριστική περίπτωση η παράδοση της οικογένειας Καλοφούτη¹⁵ :

«Το χωριό κατεστραμμένο από τους Τούρκους και εγκαταλελειμμένο από τους συνεχείς διωγμούς των χριστιανών παρουσιάζει την εικόνα ερειπίων. Ο παππούς Κωστής Καλαφούτης ήρθε από την Κυνουρία λίγο μετά την επανάσταση. Όταν ήρθε είδε παντού χαλάσματα και αποφάσισε να εγκατασταθεί εκεί που είναι σήμερα η πλατεία. Το μέρος είχε αγριέψει και είχε γεμίσει ο τόπος βένια και νερά. Επισκεύασε το πηγάδι της πλατείας μετατρέποντάς το σαν αποθήκη για τα νερά που έρχονταν από τη Σάρα και δημιούργησε το καλντρίμι για να φεύγουν τα νερά προς τη Λούτσα. Από τα βένια που έκοψε έχτισε τη σκεπή στο οπί που σώζεται μέχρι σήμερα».

Εξαιρέση αποτελούν οι νομάδες κτηνοτρόφοι που εγκαθίστανται στην περιοχή του Μαρκοπούλου κατόπιν συμφωνίας με τη Μονή Πεντέλης. Επιθυμούν να μην αυξηθούν οι αγροτικές εκτάσεις καταστρέφοντας τους βοσκοτόπους. Προέρχονται από τον ορεινό όγκο της Πάρνηθας και από το Λιδορίκι. Οι ίδιοι χαρακτηρίζονται Σαρακατσάνοι, ενώ οι υπόλοιποι τους χαρακτηρίζουν βλάχους που ως όρος γίνεται συνώνυμο του κτηνοτρόφου. Στις προσπάθειές τους για την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας βρίσκουν σύμμαχο τη Μονή Πεντέλης που επιθυμεί να παραμείνει το κτήμα Βραώνα βοσκοτόπος για να μην εγείρουν οι καλλιεργητές θέματα ιδιοκτησίας. Εγκαθίστανται και αυτοί στις άκρες του οικισμού του Μαρκοπούλου και με τα χρόνια οι διαφορές με τους αγρότες μειώνονται.

Από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα εγκαθίστανται στην περιοχή οικογένειες κυρίως από την περιοχή της Τσακωνιάς, οι οποίοι εισάγουν αστικές δραστηριότητες στην αγροτική κοινότητα. Τεχνίτες, καραγωγείς, μυλωνάδες, παντοπώλες, καφειτζήδες ακόμα και ιδιοκτήτες πλοίων είναι τα νέα επαγγέλματα που εισάγονται στην αγροτική κοινότητα. Οι επαφές τους με ανθρώπους έξω από τα καθιερωμένα πλαίσια του χωριού και η αμοιβή τους σε χρήμα τους οδηγεί σε πρωτοποριακές επιλογές και στη συσσώρευση χρήματος.

Η μετανάστευση αυτή αποτελεί και την τελευταία για περίπου 100 χρόνια. Άνθρωποι από διαφορετικές προελεύσεις και για διαφορετικούς λόγους εγκαθίστανται στην περιοχή του Μαρκοπούλου. Ο φόβος για τη ζωή τους την περίοδο της Τουρκοκρατίας αντικαθίσταται από την ανάγκη για ένα καλύτερο μέλλον τον 19ο αιώνα. Οι συνεχείς μεταναστεύσεις και εγκαταστάσεις δημιουργεί νοοτροπία ανοχής για το νεωτερικό και ικανότητα προσαρμογής σε διαφορετικές καταστάσεις.

Η ύπαρξη της κοινοτικής επιτροπής και οι λύσεις που προκρίνει από τον 19ο αιώνα και μετά δίνει την πεποίθηση στους κατοίκους ότι μόνο μέσω της συνεργα-

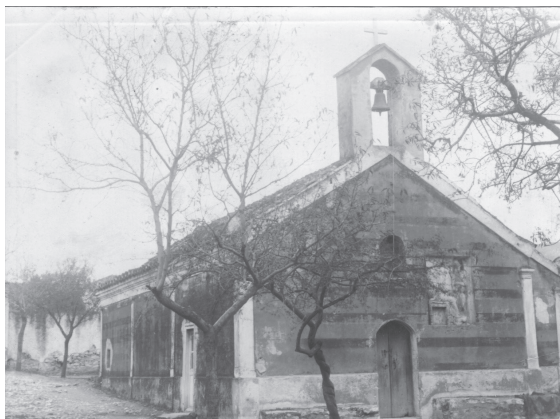
15. Διήγηση Άννας Γκλιάνη το γένος Θεοδώρου Καλοφούτη.

σίας μπορούν να επιλύσουν τα κοινά προβλήματα. Μέσω της κοινοτικής επιτροπής συνηθίζουν σε δημοκρατικές διαδικασίες και δεν πιστεύουν στην ύπαρξη αρχηγού για την επίλυση των προβλημάτων τους.

Στις αρχές του 20ού αιώνα η κοινοτική επιτροπή μετατρέπεται στον Αναγκαστικό Συνεταιρισμό ΜΑΡΚΟ όπου με επιτυχημένες παρεμβάσεις εξασφαλίζει την επιβίωση στα μέλη τους. Η συμμετοχή στον Συνεταιρισμό είναι απόδειξη της εισαγωγής στην κοινότητα και δυνατότητα εγγραφής σε αυτόν έχουν όσοι κατοικούν στο Μαρκόπουλο και έχουν τουλάχιστον δύο στρέμματα αμπέλι.

Η εκτέλεση δημοσίων έργων¹⁶ από τον Συνεταιρισμό δημιουργεί τις προϋποθέσεις για ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο για τους κατοίκους του. Το σχέδιο πόλης που συντάσσεται από τον Σκάρδη την περίοδο του μεσοπολέμου αναδεικνύει τους τρεις νέους πυλώνες της κοινότητας: τον Συνεταιρισμό ΜΑΡΚΟ, τον νέο Ναό και τα σχολεία που ήταν σχεδιασμένα να κατασκευαστούν στην πλατεία Δεξαμενής. Οι μεγάλοι δρόμοι που σχεδιάζονται και οι κοινόχρηστοι χώροι φιλοδοξούν να μετατρέψουν τον οικισμό σε έναν ευρωπαϊκού επιπέδου οικισμό απαλλαγμένο από τις εικόνες της Τουρκοκρατίας και τα θλιβερά γεγονότα του 19ου αιώνα. Μοιάζει με μία κοινότητα που θέλει να ξεχάσει το παρελθόν αφού βρήκε τον τρόπο να ξεπεράσει τα προβλήματα και εξασφαλίσει σε όλους ένα σίγουρο και καλύτερο μέλλον.

16. Ύδρευση, Ηλεκτρική Εταιρεία, σχέδιο πόλης, νεκροταφείο, ανέγερση κεντρικού Ναού, ανέγερση του Δημοτικού Σχολείου κ.ά.

Αγία Παρασκευή

Σπίτι στον βόρειο τομέα του οικισμού που αναφέρεται ως βοηθητικό οίκημα της Μονής Πεντέλης.

Σπίτι στον βόρειο τομέα που σχετίζεται με τη Μονή Πεντέλης.